

SIMULIACIJA KAIP AUKŠČIAUSIA POSTDEMOKRATIJOS

STADIJA

Kęstutis Šerpetis

Klaipėdos universitetas

Politologijos katedra

Minijos g. 153, Klaipėda

El. p. smfdoc@centras.lt

Įvadas

Politicizacijos–depoliticizacijos dialektika vėlyvojoje modernybėje kvestionuoja klasikinius liberaliosios demokratijos modelius ir suponuoja jos transgresiją į adekvatesnių šiuolaikinės demokratijos formų ir įvaizdžių paiešką ir kūrimą.

Moderniojoje politinėje mintyje chronišku tapęs „demokratijos deficito“ fenomenas vis dažniau užgožia jos kaip „klestinčios įvairovės“ metaforas. Politinės kultūros ir nacionalinio identiteto skirtys sąlygoja tradicinių demokratijos idealų, vertybių, jos požymių ir kriterijų suvoktį bei taikymo socialinėse ir politinėse praktikose galimybes.

Postbipolinio pasaulio keliamo skirtingo išsivystymo tautoms ir visuomenėms dilema – arba demokratija, arba tarptautinės sankcijos, turi įtakos principiniam posūkiui į demokratinio plėtros kelią netgi tradicionalizmo ir autoritarizmo bastionuose ir diktatūrose. Tuo aiškintinas S. Huntingtono „trečiosios bangos“ koncepcijoje reflektuojamas reversinio-atoslūginio judėjimo (būdingo dviem pirmosioms bangoms) nebuvimas šiuolaikiniame pasaulyje. Demokratijos atraktyvumas ir galybė, jos *vis-a-vis* – komunizmo – žlugimas stimuliavo daugelio nacijų ir sociumų, ieškančių perėjimo į gerovės ir klestėjimo visuomenę būdų, pastangas ir iniciatyvas, apibūdinamas postmodernizacijos kontekstais.

Tačiau ir vidinė išvystytų visuomenių demokratijos raida jau ne pirmąjį dešimtmetį įvardijama „infliacijos“, „erozijos“ ir pan. terminais. Bendruoju atveju tokie vertinimai atsiranda iš gilėjančios politinės socializacijos ir individų susvetimėjimo socialiniam ir kolektyviniam identitetui augimo tendencijų. Šioje socialinėje situacijoje net sąlygiški individų ir stratų gyvenimo kokybės trikdžiai, sunkumai ir krizės lemia jų apoliticizacijos, t. y. „iškritimo“ iš visavertiško ir aktyvaus pilietiškumo statuso intencijas. Pasyvaus politinio dalyvavimo mastai pasiekia tokį lygį, kad netgi procedūriniai demokratinio proceso komponentai, sudarantys poli-

tinės sistemos sąrangą, ima eizėti, keldami demokratinio režimo viešojo legitimumo deficito (nepakankamumo) grėsmę.

Susiklosčiusi vėlyvojoje modernybėje padėtis sąlygoja trūkstančių demokratinio proceso grandžių papildymą inovatyviais simuliacijos elementais. Tai susiję ne tik rinkimų procedūrų koreliavimu, būtino rinkėjų kiekio minimumo-maksimumo reliatyvizacija ir reguliacija, bet ir politinės reklamos, viešųjų įvaizdžių, populiarių masinių akcijų rengimu, politinės rinkos technologijų, interaktyvo ir vizualizacijos priemonių arsenalo mobilizavimu.

Šio straipsnio tikslas – apibūdinti pagrindines vėlyvojo modernio demokratijos postindustrinėse visuomenėse transformacijas į simuliatyvias politinio proceso ir veiklos bei masių politinio dalyvavimo formas, būdus ir priemones, demokratijos ir politikos viešųjų vaizdinių eksplikacijos į visuomenės sąmonę modernių viešųjų ir informacinių technologijų priemonėmis konceptualinę evoliuciją, formuojančią XXI a. postdemokratijos turinį.

Postindustrinio amžiaus demokratija

Jei klasikinis demokratijos modelis buvo kurtas ir atspindėjo industrinių visuomenių sąlygas, tai postindustrinį būvį neišvengiamai reprezentuoja kitokia demokratijos kokybė. Žinomas dėsniumas: kuo menčiau visuomenė išvystyta technologiniu atžvilgiu, tuo didesnę vaidmenį joje vaidina politika, t. y. socialinės veiklos technologizacija sąlygoja ir politikos apimčių sociumo reguliacijoje mažėjimą (arba perskirstymą), o tai lemia ir politinių vertybių (jų viršenybės, prioritetiškumo) perskirstymą.

Bendrą šių pokyčių foną pirmiausia sąlygoja bendrosios postindustrializmo tendencijos:

- universalizacija;
- unifikacija;
- marketizacija;
- virtualizacija;
- informatizacija.

Nacionalinių brandaus industrializmo visuomenių politinio režimo problema – valstybės ir pilietinės visuomenės santykiai. Tai ne tik poliariiniai (demokratijos-autokratijos) nukrypimai, bet ir nemažai tarpinių, pereinamųjų, hibridinių būvių, apimančių minėtų santykių kontekstą. Tokia politinė realybė išreiškia normalaus / stabilaus nacionalinės-politinės plėtos sąlygas ir aplinkybes.

Tačiau postindustrinė stadija keičia tokią padėtį: nuo materialių poreikių tenkinimo (darbas, atlygis, socialinės garantijos ir pan.), apibūdinančio „gerovės valstybės“ visetą, pereinama į postmaterialų socialinį būvį (kur minėti poreikiai stabilizuoti, pasiekti ir dėsningai bei progresuojančiai realizuojami). Pasiekus tokį lygį, iškyla postindustrinės egzistencijos būvis, kuriame iš esmės kinta ne tik ekonominės ir socialinės, bet ir politinės savirealizacijos sąlygos.

Pirmiausia taip yra todėl, kad visi šie komponentai ir struktūros veikia ne atskirai, o „persilieja“ vienas į kitą dėl savo funkcijų universalizavimo (atsirandančio dėl informacinių ir kt. socialinių technologijų daugiafunkciškumo). Antra, visuomeninės plėtros intensyvumas ir pagreitis, kai ekonominiai, socialiniai ir politiniai iššūkiai, problemos ir jų sprendimo orientyrai neišvengiamai ir progresuojančiai skatina „rizikos visuomenės“ (U. Beck) situacijas. Tuomet priimant sprendimus atsiranda alternatyvos:

- greitinanti procedūras;
- patikėti sprendimus specialioms institucijoms;
- patikėti juos tiems segmentams, kuriuose tos sąlygos (rizikos) atsiranda decentralizacijos, savivaldumo plėtros keliuose.

Galimas ir apibendrinamasis variantas – universalizuoti daugumą procesų, kuris inicijuoja tokius rizikos veiksmus nacionaliniame lygyje. Tai tarptautinės kooperacijos ir integracijos formatas. Taip postindustrializacija veda į transnacionalizaciją, o tai pertvarko valstybėje ir pilietinėje visuomenėje susiklosčiusią demokratišką koegzistenciją.

Gilėjant tarptautiniam atvirumui, valstybės vaidmuo kinta pereinant nuo absoliutinio suvereniteto į vieno jos segmentų funkcionalizaciją, kitų – transformaciją (decentralizaciją, formalizaciją, simbolizaciją ir kt.). Pavyzdžiui, jėgos struktūrų kismas:

- policija–municipalinė policija–apsaugos tarnybos–piliečių savigyna ir t. t.;
- kariuomenė–šauktiniai–profesionalai–rezervas–savanoriai ir kt.

Vykdomosios valdžios funkcijos vis dažniau „persilieja“ į transnacionalinius centrus, o politinės lieka kaip teritorinės, atstovaujamos partijų, delegatų ir t. t. Galima spėti, kad tik šis vidinis-politinis lygmuo išsilaikys autonomiškai ilgiau nei administracinis-sprendžiamasis – tai nesunku prognozuoti iš Lietuvos ir Europos Sąjungos (ES) bendrų struk-

tūrų *spill-over* perspektyvų. Tačiau tai tik vienas specifinis (Lietuvos atveju) variantas, kai įsitraukimas į postindustrinio lygio visuomenių gretas taip pat susijęs su demokratijos tranzito komplikacijomis, kurias sukelia būtent šių istorinių, civilizacinių-sociologinių stadijų ypatybės.

Jau minėta demokratijos erozija, besireiškianti ir brandžios demokratijos visuomenėse, susiduria su analogiška padėtimi, kai XVIII a. iškelti demokratijos imperatyvai laikomi aktualiais ir operatyviais dar ir šiandien, nors socialinės struktūros per tą laiką pakito neatpažįstamai. Be abejo, postindustriniame kontekste kylančios problemos, novacijos ir iššūkiai ir rizikos elementai paliečia ir vertybines tradicinės atstovaujamosios demokratijos dimensijas. Priešingu atveju, gilėjant demokratijos erozijai, kol kas tik „paplaunančiai“ procedūras ir institucijas, gali susvyruoti ir pasitikėjimas demokratijos idealais. Juolab, kad vertybinės dimensijos, paprastai išvystytuose sociumuose, veikia netiesiogiai, politinės kultūros kontekste, tačiau besivystančiose šalyse globalinė pasitikėjimo demokratijos krizė ypač paliestų ir jos kol kas dar nekvestionuojamą „Modernumo legitimacijos“ statusą (Вайнштейн 2007, 3–17).

Istoriniu-struktūriniu aspektu dabartinė vėlyvojo modernio visuomenė visai neseniai įžengė į postindustrializmo stadiją. Klasikinė demokratija, kurta dar industrinės visuomenės modeliui, buvo skirta „automatinei“ sudėtingos nacijos-valstybės, laisvos rinkos, diferencijuotos pilietinės visuomenės ir legitiminės struktūruotos valdymo organų sistemos komponentų savireguliacijai pagal demokratines-teisines normas ir procedūras.

Ši „klestinti įvairovė“, t. y. skirtingo išsivystymo lygio visuomenių sąveika, suponavusi evoliucinį demokratijos institucijų ir procedūrų įsisavinimą nacionalinėms politinėms kultūroms ir jų specifikai (Rytai–Vakarai), buvo motyvuota daugiausia demokratinių šalių ekonominės sėkmės ir įgavo pagreitį po Pirmojo pasaulinio karo susikūrus daugybei vidutinių ir mažų nacionalinių valstybių. Procesas ypač išsiplėtė po Antrojo pasaulinio karo, kai susiformavo pasaulinė sistema su šimtais neatitinkančių jokių tradicinių kriterijų valstybių ir parasuverenių politinių vienetų.

Būtent dėl šio proceso plėtros sutampanti su postindustrine revoliucija Trečioji demokratizacijos banga 1990 m. pabaigoje išryškino stagnacines tendencijas, t. y. elektorinės demokratijos priešpriešą su liberalia demokratija apskritai tranzitinėse visuomenėse.

Pagrindinės priežastys yra šios:

- silpna vidurinė klasė, negebėjusi tapti pagrindu tolygiam demokratiniam tranzitui;
- silpnai struktūruota pilietinė visuomenė;
- neefektyvi daugipartinė sistema (daug mažų neįtakingų politinių-partinių darinių);
- menkas piliečių liberaliosios demokratijos idealų ir vertybių žinojimo ir bendrosios politinės kultūros lygis.

Skirtingai nei pirmoji ir antroji banga, trečiojoje bangoje politologai neaptinka nors šiek tiek ryškesnio atkryčio į autoritarizmą, t. y. reversinės bangos. Be principinių postindustrinio vystymosi sąlygotų veiksnių, tokios raidos priežastys nulemtos:

- bipolinės sistemos žlugimo, „atėmusios“ legitimumą autoritariniams režimams (t. y. nelieta istorinio-politinio pateisinimo jų politinei egzistencijai). Vakarų visuomenės jų neremtų, kadangi neliko pasaulinio komunizmo grėsmės;
- šiandien besivystančiose demokratinio tranzito visuomenėse praktiškai nėra įtakingų autoritarinių judėjimų, remiamų žymesnių socialinių masių;
- neatsiranda universalios ir efektyvios ideologijos, grindžiančios potencialų autoritarinį režimą.

Galbūt tokių visuomenių perėjimas į demokratiją tiksliau ir išsamesniau būtų išreiškiamas *modernizacijos* terminais, kuriais technologiškai, o ne vertybiškai apibūdinamas jų kelias į rinką ir demokratiją. Kita vertus, tuomet šiuolaikinė globalinė marketizacija ima niveliuoti visus reikšmingesnius socialinės ir politinės sistemos segmentus, pirmiausia – politiką. Neutralizuoti tokias rinkines intencijas – ypač „naujosios demokratijos“ visuomenėse – etatizacijos būdais (tiesiog tapusiais tradiciniais tiek modernizacinės sėkmės, tiek žlugimo atvejais) praktiškai reikštų kontrmodernizaciją labiau išsivysčiusiose ir antimodernizaciją besivystančiose valstybėse. Priimtinas ir tikėtinas rezultatas sietinas su vidutinio išsivystymo šalimis, kurios išlaiko klasikinį kelią derinant skirtingus hibridinius modelius (pvz., įvairūs „suvereninės demokratijos“ variantai).

Šiuolaikinės demokratijos vystymasis išryškino ambivalentinį jos pobūdį ne tik istoriniame, bet ir kognityviniame, teoriniame, metodologiniame ir praktiniame-politiniame lygmenyse, tiek elitų, tiek masių politinės saviraiškoje.

Demokratizacijos bangų dinamika ir mastai liudija apie jos aktualumą ir inovatyvumą visų civilizacinio išsivystymo lygio visuomenėse – nuo postindustrinės kultūros iki gentinės-klaninės savivaldos. Kita vertus, rinkos ekonomikų demokratiškumas apibrėžtai suponuoja visuomeninės gerovės pažangą (net ir ne dėl politinės demokratijos pasiekimų), ką liudija Azijos valstybių ekonominis progresas, pirmiausia paremtas ekonomine demokratija, t. y. dėl rinkos jėgų išlaisvinimo transnacionaliniu lygiu. Jų ekonominė-modernizacinė sėkmė ypač pralenkė politinės demokratijos plėtrą, kuri ir šiandien turi hibridinį „technologinį-eksportinį“ atspalvį, tačiau lieka moderni ir veiksminga ne tik dėl pasiekto ekonominio-postindustrializmo lygio, tačiau ypač dėl organiško ir efektyvaus įsitraukimo į pasaulinę ekonominę ir finansinę sistemą. Nors Japonija ir tapo postindustrializmo lydere, tačiau ji netapo pasaulinės demokratijos avangardu.

Dėl tokios specifinės liberalios demokratijos transformacijų gausos, dėl demokratizacijos mastų globalėjančiame pasaulyje besiplečianti ir provokuojanti netradicinius moderniam demokratiniam diskursui klausimus: ar XXI a. besikurianti globalinė sistema iš principo gali būti demokratinė? Taip vėlyvojoje modernybėje stebima demokratijos plėtra: a) išpopuliarino demokratijos idėją vs komunizmo utopijoms; b) sukūrė ir toliau stimuliuoja gausybės hibridinių, fasadinių ir kt. simuliacinių politinių režimų atsiradimą; c) globalinės transformacijos kvestionuoja demokratinės paradigmos gebėjimą tapti (išlikti?) socialinės ir politinės realybės konstravimo euristika.

Liberaliosios demokratijos pabaiga?

Probleminiai iššūkiai demokratinėi įtvarkai visų pirma kyla iš sankirtų tarp Naujųjų laikų europinės tvarkos ir vėlyvojo modernio, bendrai apimančių beveik visus reikšmingesnius visuomeninės būties segmentus ir sferas. Politiniu aspektu kaip svarbiausios iškyla valstybingumo kaitos problemos. Valstybių uždarumo pabaiga ir sąveikų transnacionalizacija tarsi skatina atviros tarptautinės sistemos kūrimą. Tačiau ar ji vadovausis demokratiniais principais, jei nėra jiems įsipareigojusi nei juridiskai, nei praktiškai? Dabar stebimas globalizacijos agentų neatsakingumas už nacionalines bendruomenes, jų reikmių ir siekių ignoravimas ar „pajungimas“ transnacionaliniam interesui, tuo metu gilėjant vyriausybių neveiknumui, savotiškai patvirtina F. Šmitterio teiginius apie transnacionalinės demokratijos efemerizmą.

Kita vertus, valdančiųjų elitų politikos perprofilavimas į transnacionalinio lygio problemas ir uždavinius iš tiesų reiškia išorinių tautai, visuomenei ir valstybei tikslų, neadekvačių poreikių ir įsipareigojimų priėmimą. Taip liberali demokratija, sėkmingai įsikūnijusi istorinėse tautinėse bendrijose, pasiduoda prieš transnacionalinį progresyvizmą.

Tipiškose tokių situacijų ribose reiškiasi tarptautinis terorizmas. Ne tik nedemokratiški jėgos metodai tarptautiniu lygiu, bet ir pilietinių teisių redukcija išvystytuose demokratinuose režimuose liudija tiek apie faktinį demokratinių vertybių taikymo reliatyvizavimą, tiek ir demokratinų visuomenių strateginio konsenso tarptautinės (ir demokratinės) teisės konjunktūrizaciją. Tarptautinio saugumo ir demokratijos idealų sankirta demonstruoja dreifą nuo „demokratinio deficito“ klasikinės *Realpolitik* link.

Endogeniniu šios rūšies pavyzdžiu ir savotišku liberaliosios demokratijos *experimentum crucis* iškyla informacinės revoliucijos iššūkiai. Atsiveriančioms piliečių masėms politinio dalyvavimo ir socialinės saviraiškos viešosiose erdvėse, apeinant valdžios instancijas, laisvos ir nekontroliuojamos informacijos srautai kuria ambivalentiškas situacijas sprendžiant demokratinio saugumo problemas tarptautiniame ir vietiniame kontekste.

Atstovaujamosios parlamentinės demokratijos pabaiga, žyminti kokybinę demokratijos transformaciją, kartu neišvengiamai suponuoja jos: 1) depolitizaciją; 2) deparlamentarizaciją; 3) postparlamentinės demokratijos konceptualinės refleksijos aktualizaciją. Tyrinėtojai tik nesutaria, ar tokios tendencijos yra neartimos ateities problema (Darendorf), ar šiuo metu besivystantis procesas (Warren).

Pastarasis autorius, priešingai nei R. Dalio klasifikacija, teigdamas apie pirmojo perėjimo nuo tiesioginės graikų demokratijos prie šiuolaikinio atstovaujamojo modelio pabaigos ir antrosios transformacijos požymius vėlyvajame moderne, vis dėlto postdemokratijos nelaiko vienu jų. Nors ir užfiksuoja, kad atstovaujamosios formos šiandien apkrautos, chroniškai papildomos, plečiamos, segmentuojamos ir reglamentuojamos siekiant įsprausti į tradicines politines procedūras visas transrealybės ir globalines realybes, seniai viršijusias nacionalinės demokratinės politikos sistemines ir struktūrines galias bei pajėgumus. Tikėtina, kad brutalus globalizacijos (švelnesnis variantas – eurointegracijos) spaudimas nacionalinėms bendruomenėms tik greitina pagrindinės trečiosios

transformacijos neišvengiamybę, nors paties stimulo prigimties pozityvumas labiau yra PB ir PPO propagandistų deklaracijos. (Galima tik įsivaizduoti, kokioje situacijoje atsiduria šalys, dar tik kuriančios standartinį demokratinės politikos modelį, kuris jau „skylėtas“ ir vis greičiau skeldėja prieš šiuolaikinio pasaulinio vystymosi transparentiškumą. *Savotiška analogija – Lietuvos krikštas per patį katalikybės nuopuolį Vakarų Europoje, kontrreformacija, pagonybės elementai, elito nutautėjimas ir t. t.*)

Liberalioji demokratija, pasak R. Dalio, užbaigė istorinių revoliucijų laikotarpį (bent jau postindustrinėse visuomenėse), tačiau globalizacija, dideliu mastu išpūtusi politinio valdymo sudėtingumą ir apimtį, peržengia savo ribas ir atsiduria naujų būdų reikalaujančioje viešojoje aplinkoje. Propaguojami globalinio valdymo modeliai nekvestionuoja demokratinų procedūrų, tačiau ir negeba pagrįsti bent kiek konceptualiai įrodomo transnacionalinio ir globalinio demokratijos režimo galimybes. Iš tiesų visi pasiūlymai susiję su delegavimu, priežiūra-globa ir vadyba. Chroniška to pasekmė, regima šiandien – nepaliaujamai didėjantis demokratijos deficitas ir gilėjanti perskyra (galbūt – susvetimėjimas) tarp jos idealų ir jų taikymo (ypač tarptautinėje valstybių ir organizacijų praktikoje).

Natūrali demokratijos teorinės refleksijos reakcija atspindi tokias problemas kaip minimalistinių demokratijos koncepcijų kūrimas akcentuojant atskirus probleminius segmentus bei išryškėjusių anomalijų prologacijas ir jų interpretavimas.

Atstovavimo modelio, susikompromitavusio „dalyvavimo revoliucijų – 1968“ ekscesuose, entropija paskatino „lyderystės demokratijos“ koncepcijų (Korostenyi 2005), gaivinančių Weberio-Šumpeterio konkurencingo elitarizmo pakraipas ir grindžiančių politinio valdymo delegavimo, koncentravimo ir vadovavimo atnaujinimą. Tokie prioritetai realizuoti per T. Blero politikos stilių ir iš dalies Vokietijoje (Berluskonio atvejis: savotiška populistinė deviacija, kai kurių Europos autorių siejama su postdemokratijos požymiais). Čia politikai neapeliuoja į elektorato palankumą, bet jį iš anksto formuoja dėl efektyvios komunikacijos ir viešųjų ryšių strategijos. Paradoksaliai, nes kartu „ne-reprezentatyvi demokratija“ pakeičiama tiesiogine. Kartu itin padidėja interesų grupių įtaka lyderiams ir plečiasi *lobby* sfera. Radikalistinė atsvara jiems viešumoje – populizmo ir neoautoritarizmo grėsmės didėjimas.

Postdemokratijos atsiradimas

Šios ir kitos eksponentiškai augančios demokratijos plėtros prieštaros formuluojamos ir aiškinamos **postdemokratijos** idėjoje, plačiau propaguojamoje modernaus anglų fabianisto C. Crouch aprašomojoje analitinėje konstrukcijoje (Crouch 2005). Pasak jo, demokratijos raida dalijama į tris etapus: ikidemokratijos, demokratijos ir postdemokratijos. Masių spaudžiamas valdantysis elitas po Antrojo pasaulinio karo epizodišką, netvirtą tarpukario demokratiją pertvarkė į aiškia konstitucinę sąrangą bei savireguliuojančią formalių valdymo institucijų ir pilietinės visuomenės struktūrų politinio ir teisinio santykiavimo sistemą (valstybės–vyriausybės autoritetiškumo legitimacija buvo išdalyta tarp elektorato ir atstovavimo), o tai Leviataną (plg. Degolio savivaizdį) pavertė komponentiniu **politinės sistemos** modeliu.

Šie pokyčiai apskritai užtikrino demokratijos pažangumą ir suformavo užbaigto demokratinio režimo vaizdinį, kuriuo vėliau pasinaudojo visos trečiojo pasaulio modernizacijos teorijos ir taikymo strategijos. Pagrindiniai šio modelio komponentai išlieka nepakitę ir šiandien – tai regime iš VRE visuomenių politinės modernizacijos patirties. Tačiau XX a. pabaigoje minėtoji „demokratijos erozija“ išryškino piliečių dalyvavimo formalizmą ir pasyvų vaidmenį, kurio priežastis – postdemokratinė politika.

Masės (elektoratas) išlieka valdžios legitimacijos šaltiniu, tačiau reali politika formuojama ir vykdoma siauro elito ir vyriausybės ribose. Demokratijos entropijos priežastis – progresuojantis demokratijos idealų, taisyklių ir institutų atsilikimas nuo kapitalizmo, kurio peraugimas į globalinį lygmenį tapo per daug sudėtingu nacionalinio demokratinio valdymo modeliui. Kita vertus, prekių gamybos „persilieėjimas“ į paslaugų sritį suardė pramoninio proletariato, kaip masinės demokratijos rėmėjo, savimonei ir solidarumą.

Trečiuoju postdemokratijos atsiradimo veiksmu C. Crouch (2005) laiko TNK kūrimąsi ir politinio proceso marketizaciją. Politinių partijų ideologijų nykis ir jų veiklos transformacija į supermarketo technologijų vartotojus, prekių ženklais ir įvaizdžiais paremtais PR siekiai paversti rinkėjus homogenine mase. Taip postdemokratija suvienija korporatyvizmą ir populizmą, atverdama kelius ne-atsakingoms konglomeratinėms vyriausybėms, vis mažiau priklausomoms nuo parlamentinių institucijų ir kontrolinių instancijų.

Šiuo atžvilgiu postdemokratijos atsiradimas, pasak C. Crouch (2005), vertintinas „paraboliniu“ demokratijos raidos pobūdžiu. Jos istorinio vystymosi augančiai linijai pasiekus aukščiausią tašką ir „persilenkus“, visuomenė atsiduria tarsi premodernios demokratijos situacijoje ir iš naujo sprendžia problemas, primenančias XX a. pradžios politines ir socialines kontraverzas ir anomijas.

Politinių klasių naujo saviapibrėžimo analogu C. Crouch (2005) regi naujų socialinių tapatybių mobilizaciją kaip spaudimo globaliniam kapitalui priemonę. Pagrindiniais agentais derybose tarp darbo ir kapitalo turėtų reikštis ne marketizuotos ir oligarchizuotos politinės partijos, o vidurinės klasės remiami socialiniai judėjimai.

Minėtos trečiosios demokratijos transformacijos adeptai (R. Dallas, Korostenyi, C. Crouch, Warren ir kt.) apeliuoja į apšvietos projekto iškreipimų atitaisymą. Postdemokratija šiuo atveju iškyla kaip anomija, kurią pašalinus (derybų, konsenso, dialogo, komunikatyvios politikos ir kt. būdais), būtų vėl atkurta „antroji“ autentiška modernybė.

Tačiau šiandien regima didelio masto depolitizacija liudija veikiau ne apie visuomenės išstūmimą iš politikos, o apie istorinio emancipacinio-progresistinio apšvietos projekto politinių-ideologinių potencialų išsekimą, kurio kompleksinius požymius demonstruoja empiriniai „demokratijos erozijos“ matavimai (Грейн 2005, 86).

Atitinkamai postdemokratija iškyla kaip kompleksinė bifurkacija visos sistemos evoliucijoje. Iš lokaliai, atsietos nacionalinės būsenos virstant atvira (virš-, trans-, supranacionaliniams iššūkiams), įtraukta (į pasaulinius tinklus ir struktūras) ir potencialia (eventualiai pasirengusia iš Naujųjų laikų paveldėtų tradicijų dekonstrukcijai).

Pateikiamas C. Crouch **postdemokratijos kriterijus**: „Tokia politika neapibūdinama nei kaip nedemokratinė, nei kaip antidemokratinė, nes ryšiai tarp piliečių ir valdymo instancijų išlieka nepertraukiamais. Bet tai ir ne demokratinė politika, nes piliečių politinis dalyvavimas suvedamas į pasyvų politinio proceso stebėjimą“ (Crouch 2005, 14). Tad liberali demokratija išsaugo visus savo atributus ir formalias struktūras, bet „išsausina“ turinį, t. y. pilietinių raiškų įvairovę iki PR technologijų ir efektyvios politinės vadybos objektų.

Todėl čia tikslinga pabrėžti depolitizacijos, glūdinčios postdemokratinės revoliucijos, kaip trečiosios demokratijos transformacijos esmėje, mastą. Pavyzdžiui:

- iki šio buvusios nepolitinėmis problemos virsta politinių sprendimų objektais;
- visuomeninės grupės, anksčiau abejingos politikai, tampa politiniais veikėjais;
- pilietinės organizacijos išauga į politikos agentus.

Ir priešingai:

- ankstesnių aršių klasinių kovų ir politinių debatų objektai „iškrenta“ iš politikos rato;
- piliečių politinės preferencijos redukuojasi į profesines sritis, vartojimą ir kt.;
- gyventojų sambūriai efektyviausiai vienijasi dėl lokalinių-buitinių interesų.

Tokiu būdu depolitizacija „išgrynina“ profesinę politiką iki „valstybės valdymo meno“ (M. Tetčer). Vidaus-išorės politikos persipynimas perkelia politinius sprendimus perleidžiant įgaliojimus lyderiams ir politiniams funkcionieriams bei tarptautinėms instancijoms. Efektyvus daugumos socialinių lūkesčių ir interesų (aktyvus politizacijos išteklius) sutelkimas į vartojimą ir pasirinkimą pagal vartojimo kriterijus išsprendžia visuomeninio vystymosi hipersudėtingumo augimo grėsmių problemas: lokalių, partikuliarinių interesų siaurumas, populizmo destrukcijos, technologijų skverbimosi nevaldomumas, socialinė poliarizacija ir kultūrinė fragmentacija – ne totaliai užgniaužiami, o „nukanalizuojami“ į socialinę „kapiliarų sistemą“, atribojant juos nuo politinių sprendimų vienareikšmiškumo rizikų.

Taigi **postdemokratinė revoliucija**, kaip demokratijos transformacija, neorientuota nei į naujos („progresyvesnės“) demokratijos formos atsiradimą, nei į apšvietos projekto pasiekimų demontažą, nei į besivystančių postdemokratinų tendencijų stabdymą. Tai įvardytų ir kitų opozicijų (politizacija-depolitizacija; parlamentrizmas-deparlamentarizacija; politinis dalyvavimas-delegavimas, kolektyvinė tapatybė-individualizacija ir t. t.), ikūnytų daugelyje šiuolaikinių demokratijos teorijų ir koncepcijų, tarpusavio sinchronizavimas, dėl kurių: 1) perskyros–autonomizacijos, ir 2) tarpusavio papildomumo efektyvioje praktinėje politikoje (Zakaria 2003, 157).

Šitaip modernybės individo autonomija, grindžiama dalyvavimo politikos normomis ir įtvirtinta idealiu-vertybiniu lygiu, demokratijos

teorijoje sinchronizuojama su postdemokratijos būvio sukuriama politiniais ir vertybiniais artefaktais (vartojimas, marketizacija ir pan.). Šiuolaikinės politinės teorijos lygiu tokiu skirtiųjų derinimo pavyzdžiu būtų Inglharto „postmaterializmo“ empirinė teorija, Leiphardo „konsociacionalistinė demokratija“, U. Becko „refleksyvi modernizacija“ ir „subpolitikos“ konceptas.

Apibendrinant šias politines-sociologines empirinio pobūdžio konceptualizacijas, galima teigti, kad postdemokratinės revoliucijos sukelta bifurkacija numano ne vieną ar kitą baigtinį sprendimą („arba-arba“ logikoje), bet stabilų savipalaikantį demokratijos segmentų, santykių ir procesų paralelizmą (U. Becko propaguojamos „ir-ir“ logikos dvasioje).

Simuliatyvos demokratijos konceptualizacija

Pasak anglų europolitikos ir politinės ekologijos specialisto I. Bluhdom, tokių derinių, eliminuojančių ar bent redukuojančių vienas kito siaurumą, ribotumą ir neadekvatumą Duotybės reikalavimams taikymas ir kultivavimas vėlyvojo modernio visuomenių savistabilizacijoje vadintinas *imitavimo praktikomis* (Bluhdom 2006, 45). Imitavimo sąvoka šiuo atveju apibūdina socialines praktikas, vėlyvojo modernio visuomenėse konstituojančias tradicinio šiuolaikiškumo elementų aktualumą ir reikšmingumą laisvėjimo iš jo sąlygomis, taip laipsniškai mažinant ir silpninant ryškėjančias neigiamas visuomenės politinio ir ekonominio evoliucionavimo kompleksiskumo sąnaudas, pasekmes, rizikas ir grėsmes.

Imitavimas numano demokratinį idealų ir vertybių ženklinių / simbolinių aktualizavimą ir pritaikymą tikrovei, tad ir jos legitimavimą vykdomos politikos atžvilgiu. Kita vertus, imitavimas suponuoja demokratijos vertybinių orientyrų įkomponavimą į tokias veiklos formas, kurios iki tol nebuvo siejamos su demokratija ir politika. Pavyzdžiui, tai būtų švietimo politikos modernizavimas (Crouch 2005, X). Tokios sąsajos palengvintų visų suinteresuotų pusių kompromisus ir padidintų bendrų tikslų siekimo efektyvumą.

I. Bluhdom teigia, kad trečioji istorinė demokratijos forma galėtų būti pavadinta *simuliatyvia demokratija* (angl. *simulative democracy*). Demokratijos raida tuomet istoriškai išskyla kaip judėjimas iš *tiesioginės* – per *atstovaujamoją* – į *simuliatyvią* demokratiją. Tad skirtingai nuo negatyvaus C. Crouch apibrėžimo – **postdemokratija**, gaunamas pozityviai apibūdinamas konceptas – simuliatyvi demokratija.

Simuliatyvios demokratijos raiškos stebimos keičiant atstovavimo turinį kaip vadovo ir pavaldinio santykius į vyresnybės funkcijų išskaidymą pavaldiniams kaip atsakingiems lyderiams. Tai ir partijų deideologizacija perimant lanksčias strategijas, atitinkančias politinės realybės dinamiką (prieš rinkimus, atsakingus politinius sprendimus ir t. t.). Tokį pobūdį įgyja ir vartojimo politikos korekcijos pagal postmaterialistinių poreikių kriterijus.

Politiniu-sociologiniu aspektu simuliatyvi demokratija yra atsakas į postdemokratiniam būvyje fiksuojamą atstovavimo formų nepakankamumą, kaip savo laiku atstovavimo demokratija tapo atsaku į tiesioginės demokratijos neatitikimą teritorinių valstybių mastams ir uždaviniams. Šiuolaikinių civilizacinių-visuomeninių problemų (ekologinių, globalinių) kompleksškumas jau nenumato vienintelio profesionalaus sprendimo, o tampa sudėtingo sutartinio derinimo pasekmė.

Pasak I. Bluhdom, simuliatyvi demokratija yra analitinė sąvoka, skirta apibūdinti piliečių savitaigos dėl vėlyvosios šiuolaikybės atitikimo idealioms demokratinėms vertybėms. Toks tikėjimas demokratinėmis idealų egzistavimu įgyja autonominį pobūdį, t. y. nesiejamas tik su patirtimi ir praktika (kaip savo paskutinėje publikacijoje teigė R. Rorty). Šiuo atžvilgiu validžiomis tokios mąstysenos strategijomis gali būti Habermaso ir U. Becko konceptualinės konstrukcijos, atrodančios idealistinėmis ir utopinėmis, jei bandoma jas tiesiogiai taikyti politinės realybės chaosui aiškinti, tačiau iškyla kaip pozityvaus demokratinio diskurso orientavimo gairės projektuojant įmanomas sprendimų strategijas hipersudėtingame viešajame politinių ir socialinių įtampų kontinuume.

Tuomet tampa įmanomu pozityviai atsieti demokratijos idealus nuo demokratinės politikos praktikos be jų poliarizacijos ar kategorinio sutapatavimo, kontrproduktyvių tiek teoriniu, tiek taikomuoju atžvilgiu. Eventualiai nuotolinės dermės perspektyvoje atsiveria demokratijos efektyvios eksploatacijos galimybės, t. y. lanksčių *ad hoc* strategijų ir praktinių įvairioms probleminėms kombinacijoms reguliuoti modeliavimas ir tarpinis (eksperimentinis) realizavimas. Kaip žinia, gamtotyroje daugelis atradimų padaryta būtent ilgalaikio stebėjimo ir imitavimo (pvz., bionikos, aerodinamikos srityse) būdais.

Kai kurios demokratinės vertybės negali būti realizuotos ir šiandien (t. y. lieka tarsi sakraliomis), pvz., žmogaus teisės, visuotinė lygybė ir kt. Kai kuriais atžvilgiais netgi deklaravusi tuos idealus modernybė

nėra pasiekusi jų visaverčio įkūnijimo. Tuo tarpu kitos vertybės, pvz., tiesioginė demokratija ypač lokalizavosi ir jos reali vertė tapo santykinė ir problemine (kaip ES Konstitucijos atveju).

Simuliatyvios demokratijos konstravimas

Demokratijos teorijos ir taikymo santykis reiškiasi bendru visam sociohumanitariniam diskursui būdingu teorijos ir metodo *spill-over*.

Stebimas demokratijos teorijų kiekio augimas (Beym [interaktyvus]) atspindi ne tik pozicijų pliuralizmą, bet paverčia pastarąjį nedeterminuotu konceptualiniu chaosu, savo laiku lėmusiu bendrą modernizacijos paradigmos griūtį, liudija apie nacionalinės demokratijos modelių ribotumą ir didėjančią neadekvatumą vėlyvajai modernybei ir pasaulio transnacionalizacijai. Tuo pat metu „demokratijos paradoksas“ rodo, kad žmonių sąmonėje demokratija suvokiama vienu metu dvejopai: kaip tam tikras idealas ir kaip realiai funkcionuojančių visuomenėje institutų, procedūrų ir socialinių-politinių praktikų rinkinys. Nors idealo suvoktis visada subjektyvi (dėl istorinių-kultūrinių tradicijų, mentaliteto ir kt.), daugiaamžė praktika ir ja paremta politinė inžinerija atveria idealios politinės santvaros kontūrus – kaip įstatymiškai įremitas ir nepertraukiamai funkcionuojančias pagrindinėse visuomenės gyvenimo sferose ekonomines, politines, socialines, religines piliečių laisves, valdžių atskaitomybės ir išdalijimo mechanizmus, politinį dalyvavimą ir pakantą ir įstatymo viešpatavimą.

Todėl šių principų iškraipymai ar nukrypimai nesudaro pagrindo alternatyvoms, bet rodo konkrečių individų ar grupių negalią realizuoti demokratiją politinėje praktikoje. Daugelis demokratijos teorijų, grindžiančių demokratijos idealų realizavimą kaip idealų normatyvinių institutų funkcionavimą (tradicija, pradėta Platono), vis dažniau, ypač dabar chroniškai dėl savo socialinių ir ideologinių praktikų autonomizacijos ir plėtros, tarsi susikeičia vietomis. Praktika tampa savo pačios veiksmą grindžiančia teorija, pvz., tokiu pagrindu save realizuoja populistiniai sąjūdžiai, radikalistinės grupės ir naujieji socialiniai judėjimai. Jų šūkių ir požiūriai kyla iš lokalių ir praktinių patirčių ir įgūdžių, neišvedamų iš jokių apibrėžtų ideologijų. Analogiškai savirealizuojasi ir kiti nuolat atsirandantys politikos marginalai.

Tokios padėties ištaisymo kelius nurodanti koncepcija galėtų būti D. Sartori „vertikali demokratija“; čia demokratijos savirealizacija

pirmiausia siejama su efektyviu valdymu ir lyderyste, o demokratiniai idealai funkcionuoja išskirtinai horizontalioje santykių tarp piliečių plotmėje. Iš tiesų tai naujose istorinėse-politinėse sąlygose perakcentuota fundamentinio demokratijos metodo, iškelto dar Vėberio-Šumpeterio koncepcijose, problema.

Šumpeteris, atsiribodamas nuo klasikinio ir liberalaus-demokratinio metodo, skatinusio atstovaujamojo valdymo eroziją dėl skirtingų bendrojo gėrio turinio interpretacijų praktiniame politiniame procese, iškėlė kitą reikšmingą aspektą. Demokratijos metodas – tokia politinių sprendimų priėmimo sąlyga, per kurią individai gauna valdžią konkurencinėje kovoje dėl rinkėjų balsų (Šumpeteris 1994)

Čia pabrėžiamos dinaminės demokratijos vertybės – konkurencija, lyderystė, bet svarbiausia ne statinio idealo, o procesualaus metodo, t. y. taikant taisyklių ir procedūrų rinkinį priartinama politinio proceso dalyvių laisvės realizacija. Tam būtinos šios sąlygos:

- žmogiškasis politikos veiksnys;
- politinių sprendimų sferos apibrėžtis;
- kvalifikuotas valdymo aparatas;
- demokratinė savikontrolė.

Jų funkcinis adekvatumas ar bent jau raiškos intensyvumo laipsnis tampa demokratijos visavertiškumo / defektyvumo indikatoriais kiekvienoje konkrečioje visuomenėje.

Metodologiniu atžvilgiu tai – demokratijos autentiškumo nustatymo klausimas, aktualus daugumai socialinių mokslų tiriamų objektų. Dar XIX a. susidurta su vadinamojo „Galtono problema“ (išorinių sąlygų poveikis originaliai tiriamo fenomeno raidai, pvz., etnologijoje – difuzija, kopijavimas, imitacija traktuojami kaip tyrimo objekto „užteršimas“), verčiančia kvestionuoti ir šiuolaikinės demokratijos autentiškumą šalyse bei regionuose, kuriuose demokratijos įdirbių nebuvo apskritai – nei istoriškai, nei politiškai.

Jei demokratija kuriai nors šaliai neorganiška, o difunduota kolo­nializmo ar modernizacijos („demokratijos bangos“ pakilimo stadijoje), tai ji „prigimtinai“ turi antrinę, kopijinę ir išviršinę pobūdį. Tačiau, jei norima paaiškinti demokratiją kaip adekvačią kiekvienos visuomenės politinio režimo formą, privaloma remtis holistine metodologija. Čia kiekvienas tiriamas fenomenas nuo pat pradžių suprantamas kaip sąryšingo viseto dalis su priežastine priklausomybe. Tad čia nacijos demokratiškumo autonomija apskritai tampa probleminė.

Iš tiesų tai reiškia, kad kiekvienoje šalyje demokratinis režimas, egzistuojamas visete, neišvengiamai turi struktūrinių skirtumų, todėl vienodinimas pagal statistinius kriterijus išryškintų tik formalų – išviršinių – fasadinį demokratinės santvaros pobūdį (kuri pripildo sau naudingą turiniu kiekviena suinteresuota pusė – tiek subjektai, tiek objektai (elitai, interesų grupės, korporacijos ir kt.)).

Pagal šalių struktūrinės vystymosi vienovės prielaidą jos visos viena kitai daro įtaką, todėl praktiškai nėra (nevalidus skyrimas) demokratinų ir nedemokratinų šalių, o skirstomos simetrijos–asimetrijos, mobilumo–inertiškumo (tradiciškumo) ir pan. pagrindu.

Tokiu struktūriniu modeliu reiškiasi Wallerstaino „pasaulinė sistema“, kur kiekvienos šalies ekonominė ir politinė sistema yra atvira išorės poveikiams, todėl darosi priklausoma. Pastebima, kad mobilumo (vystymosi tempo) didėjimas kurioje nors šalyje lėtina tokius tempus kitoje ir susibalansuoja dėl visos sistemos teikiamų poveikių.

Pavyzdžiui, tiriant demokratijos vystymąsi trečiajame pasaulyje „pasaulinės sistemos“ koncepcija, priešingai nei modernizacijos teorija, akcentuoja periferinę padėtį „trečiojo pasaulio“ ekonominio dinamizmo atžvilgiu: tai asimetrinės priklausomybės būvis. Tas pats yra ir su demokratijos tarptautinių įtakų vystymusi: esmė yra ne įtakų gausa, o tarptautinių ir vidinių veiksnių sąveika kauzalumo struktūrinėje įvairovėje.

Formalios demokratijos institucinių galių didėjimas ne tik nekeltų jų efektyvumo hyperkompleksinėje šiandienos situacijoje, bet itin progresuojančiai „nuprasmina“ ir nureikšmina daugumą jų. Taip nutinka dėl tokių formų savaveiksmiškumo autonomijos, t. y. atsiribojimo nuo monadų-individuų, funkcionuojančių moderniose individualistinėse visuomenėse.

Kaip kultūros teorinės-metodologinės refleksijos transformacijos atvejį, tokią evoliuciją analizuoja Jameson. Pasak jo, istorijos pabaiga ženklina ir daugelio kitų, mažiau apibrėžtų fenomenų baigtį. Universalistinės filosofijos evoliucionuoja (ar keičiamos) teorijomis, kai mintis persipildo materija, faktologijos gausa, o sąvokos (turinčios ją subendrinti) išryškina savo euristiškumo ribas, kurias apibrėžia kalbos galimybės ir vidinės ypatybės (pvz., ideologinės jų konotacijos).

Tai siaurina filosofinius demokratijos supratimo ir aiškinimo pagrindus dėl „nuslydimų“ į pragmatizmą ir utilitarizmą. Tačiau tuo būdu teorijos eliminuoja numanomą ideologinį angažavimą, būdingą kalbos

(pvz., eurocentrizmą, vesternizaciją, West & Rest, orientą ir kt.) praktikoms. Tokie pertrūkiai kaip reliatyvizmas ir situatyvumas būdingi teorinei kalbai socialinių ir politinių transformacijų periodais. Tada įsigali arba apologetika, arba nihilizmo retorika, bet ir viena, ir kita vienodai nevisavertės ir implicitiškai ideologinės.

Demokratijos teorija, eventualiai įsipareigojusi kompensuoti politinės filosofijos eliminavimo sąnaudas, yra priversta visą laiką tikslinti ir gryninti paveldėtas sąvokas, idėjas ir konceptus, taip gilindama savo statusą (atitikimą) bei atskirdama reliatyvizmą ir skepticizmą. Šiame kelyje sukuriama nemažai terminų, neologizmų ir metaforų, apibūdinančių ar akcentuojančių demokratijos tapsmą, vyksmą, transformacijas ir pan. (pvz., Šmitterio – *diktablanda* ir *demokradūra*, Dalio – *poliarchija*, Leipharto – *konsociacionalizmas* ir t. t.).

Ar nerodo toks eroduojantis demokratijos teorijų pliuralizmas liberalaus demokratinio diskurso pabaigos (pvz., ATR postindustrinė praktika jau neaiškintina juo) (Grey 2005, 78), ar tai tik poslinkio, išliekant toje pat terpėje pasekmė? Atsakius išaiškėtų, ar postdemokratija tik demokratinio tranzito analitinė kategorija, ar nauja dinaminė jos kokybė transnacionalinės biurokratijos legitimavimo procese.

Pastebimas demokratijos teorijos dinaminis atsinaujinimas – ne tik politinėje realybėje (t. y. dėl jos teikiamų iššūkių ir stimulų bei grėsmių demokratijos praktikoms), bet ir tų naujovių aiškinimo ir supratimo būduose ir priegose. Visos iki šiol naudojamos demokratiją aiškinančios teorijos nėra naujos, nes visiškai įsitenka į nustatyto apšvietos projektu politinio-teorinio kanono ribas, kurios užtikrina šiandien kuriamų *ad hoc* teorijų ir koncepcijų legitimumą oficialaus akademinio-teorinio demokratijos „diskurso tvarkoje“.

Todėl būtina matyti teorijos raidą, kurios pradiniame etape dominuoja vidinės struktūros dinamika, išreiškiama struktūrine sąvokų sklaida. Struktūralizmas teigia, kad sąvokos nėra autonominės, o reliatyvios ir viduje, ir išorėje. Kai dėl jų organizuojama demokratinė praktika, išryškėja jų, kaip terminų (formalių struktūrų), o ne idėjų turinys ir euristikos ribos.

Antrajame poststruktūralizmo etape išryškėja tų sąvokų filosofinis lygmuo: jų reprezentatyvumas (ženkliškumas), jų prieštaros, trūkumai ir nepilnatvė politinės realybės atitikimui. Čia formuluojami suvokimai ir teiginiai atskleidžia politinės tikrovės išvalgas „iš paukščio perspekty-

vos“ , tačiau neapėria nei gilesnių motyvų ir stimulų, nei vidinių mechanizmų. Tai leidžia daryti apibendrinimus tiek teoriniu, tiek taikomuoju lygiu apibrėžtame reikšmių horizonte.

Tačiau postmoderno (vėlyvosios modernybės) sąlygomis politinės realybės masyvas, besivystantis savu pagreičiu, lemia kompleksškumo, įvairovės, skirtybių įtampos augimą. Tai globalizacijos, postindustrializmo, politinio ir valstybinio valdymo prieštaros ir rizikos (U. Beck) erdvė, formuojanti kokybiškai naujų, netradicinių politinių, ekonominių ir socialinių sąveikų lauką. Jo aprėptis, adekvačiai nesuvokiama klasikinių politinių teorijų, reabilituoja ankstesnio, išstumto filosofinio diskurso reikšmingumą.

Čia jau išitvirtinusios, legitimuotos demokratijos teorijų bendrybės ir universalijos atskleidžia savo dalinumą filosofinės-teorinės opozicijos šviesoje. Dėl tokios opozicijos poveikio bendri aiškinimo schemų rėmai persistruktūroja į ypatybes ir individualybes bei išskirtinumus, t. y. monadas, nepretenduojančias į universalistinių identitetų statusus.

Demokratija kaip metodas

Tokios filosofinio diskurso sklaidos ir tapsmo pasekmė, kai opozicijos ir problemos lygmenys perauga į naują teorinių principų sistemą, kurioje visi ankstesni fenomenai peržiūrimi ir naujai įvertinami. Pavyzdžiui, Makiavelio, Hobso, Šmitto ir kt. suformuluoti diskursyviniai modeliai atveria naujos socialinės-politinės realybės interpretacijos ir perakcentavimo perspektyvas.

Tuo pat metu išlieka ir net pagilėja šalutinė alternatyva – empirinė politinės išvalgos struktūracija diagramų, schemų, grafikų virtualių projekcijų formomis. Čia jėgos vektorių, valdžios centrų konfigūravimas, statistinės koreliacijos ir koordinatinių sistemų analitiniai modeliai redukuoja politinio proceso įvairovės anomalijas, spontaniškumą ir prieštaras į formalų institucinį, bet teoriškai ir logiškai disciplinuotą diskursą.

Panašu, kad demokratija kaip istorinė ir teorinė *a priori* duotybė baigiasi sulig Apšvietos projektu. Gilėjant globaliai įvairovei, būtina vertinti demokratijos paradigmą kaip konstruojamą pagal šalių-regionų specifikos konceptų visumą. Episteminiu aspektu tai reiškia demokratijos kaip metodo iškėlimą vietoje universalistinių teorijų neproduktyvaus dauginimo. Kitaip tariant, teorija operacionalizuojama minimizuojant demokratiją kaip politinę teoriją iki demokratinio metodo, kuris be tradi-

cinio (šumpeteriško) politinių organizacijų varžybų ir konkuravimo reguliacijos perimtų taip pat ir didelio masto visuomeninio proceso politizacijos-depolitizacijos vyksmo demokratiškumo užtikrinimo funkcija.

Tokia yra pagrindinė instrumentinė simuliatyvios demokratijos realizavimo sąlyga. „Demokratinio žaidimo“ taisyklės postdemokratinės transformacijos sąlygomis neatmaino nei liberalių vertybių, nei neoinstitucinio racionalizmo reikalavimų. Postdemokratijos situacija tik reikalauja: 1) apsaugoti, modernizuoti ir įtvirtinti pagrindines demokratijos funkcijas (konfliktų reguliavimo būdai ir pilietinių laisvių garantijos) ir 2) naujų politinio ir socialinio gyvenimo subjektų bei agentų tapatumo demokratinio režimo normoms ir taisyklėms nustatymas. Turima omenyje pagrindinis poslinkis, kai liberali demokratija, po 1990-ųjų praradusi savo ideologinį *Kitą* (komunizmą), priversta ieškoti naujų savo pačios saviidentifikacijos kriterijų besiplečiančioje postdemokratijos atmosferoje. Todėl jau pačios operatyvios paieškos iškelia demokratijos metodo prioritetiškumą.

Metodas iškyla kaip dinaminė sistema, numananti konstruktyvizmo ir projektyvizmo intensyvinimą, kuris efektyvus ir sėkmingas tiek, kiek demokratizuojamų visuomenių kultūrose randama „atviros visuomenės“ elementų.

Atsigręžus į K. Popperio idėjas, iš esmės nuo demokratijos teorijos pereinama į savotišką konstruktyvistinės politinės filosofijos lygį. Jo pradžia – apšvieta, su kuria siejami esminiai intelektualiniai modernios demokratijos pagrindai. Tik duotu atveju nepretenduojama į tobulos demokratijos teorijos konstravimą, o ryškinami metodologiniai aspektai, nes metodas atsiriboja nuo ideologijos ir apeliuoja į laipsnišką struktūrinių etapų realizavimą.

Todėl tikslinga pereiti nuo **valstybės-Leviatano** (valdžios kaip atsietos ir hierarchinės struktūros supratimo) **politinės sistemos** link, kurios elementai vienas nuo kito priklausomi, o valdžia – tik vienas jų kaip *socialinės inžinerijos agentas*. Kaip žinia, Popperis siūlė pakeisti klausimą „**Kas valdo?**“ su visomis jo utopijomis ir ydingais teoriniais atsakymais apie tobulą valdymo būdą (Platon-Marx) kitu – „**Kokia turi būti** valstybės sandara, kad ši liktų stabili ir nesukurtų tinkamų sąlygų tironams užgrobti valstybės galias?“.

Daugeliu atvejų tokios struktūros klostosi patyrimo keliu. Pavyzdžiui, VRE neturi tokios patirties ir neturi laiko, nes globalizacija nelau-

čia, ES taip pat. Todėl spontaniškai institucionalizacijos procesai ir struktūros neišvengiamai konstruojami valdžių ir valstybinių institucijų, t. y. socialinės inžinerijos metodais.

Viena perspektyvų, besiklostančių šiandien ir derinančių konstruktivistines ir projektines potencijas, – prieigos prie **politinių tinklų** koncepcija. Jų galimybių panaudojimas simuliatyvios demokratijos plėtros efektyvumui skatinti ypač perspektyvus informacinių ir komunikacinių technologijų diegimo valdymo bei reguliavimo praktikos kontekste. Be to, kartu tenkinama viena svarbiausių demokratijos sąlygų – piliečių informatyvumas, kaip galimybės sąmoningai ir pagrįstai rinktis, prielaida. Todėl tinklinės struktūros, grandys, segmentai tarsi sukuria (virtualiai) nesamą (dar nesubrendusią) socialinę struktūrą ir ryšius, komunikacines sistemas, kurios tradicinėmis sąlygomis bręsta šimtmečiais.

Todėl simuliatyvi prieiga leidžia pamatuotai užduoti ne tik tradicinį klausimą „**Kas valdo?**“, bet tikėtis ir kvalifikuoto klausimo „**Kaip valdo?**“. Tinklinės struktūros dėl savo horizontalaus pobūdžio itin eliminuoja glūdinčią šiuose klausimuose binarinę opoziciją, o kai nėra atsakymo pakankamai ilgai, peraugančią į antagonizmą.

Simuliatyvios demokratijos sąlygomis valdžia įgyja technologinį pobūdį, nors ir sukuria savas grėsmes – **netokratijos** deviaciją. Tačiau tai neatmaino regimų politinių tinklų koncepcijoje pranašumų, atveriamų e-vyriausybės, e-demokratijos, e-piliečio, e-regiono ir kt. socialinės ir politinės savirealizacijos galimybėmis.

Kita vertus, tinklinės demokratijos atveju pilietinė visuomenė lengviau išvengia grubaus korporatyvizmo, klaniškumo ir klientelizmo, kurie visada grėsė nebrandžioms demokratijoms.

Kita simuliatyvios prieigos ypatybė – **projektyvumas** – leidžia numatyti ir lanksčiai reaguoti į socialinio ir politinio vystymosi rizikos veiksnių augimą ir preventyviai apsispręsti dėl priimtinių įtampų tarp įvairių politinės ir socialinės sistemos segmentų ir dalyvių.

Apibendrinimas

Taigi postdemokratija gali būti suprantama kaip opozicija negatyvioms liberalios demokratijos raiškoms, vis greičiau atsiskiriant liberalizmui, dreifuojančiam į globalinio kapitalizmo interesų ideologinį gynimą ir legitimaciją, ir „gyvenimo demokratijai“ (Agambenas), atstovaujančiai pilietinius demokratijos idealus ir vertybes globalėjančiame pasaulyje.

Tradicinės institucinės demokratijos formos (pirmiausia atstovaujamosios) progresuojančiai formalizuojasi, išstumdamos daugumas (Multitude) į politinio valdymo ir strateginių sprendimų „paraštes“ (ES Konstitucijos atvejis). Po liberalizmo pasaulinės pergalės 1990 m. pastarasis prarado ne tik varžovą, bet ir „veidroді“, todėl jo demokratinės aspiracijos vis greičiau tapatinasi su transnacionaliniais politiniais elitais, t. y. virsta internacionaline korporacija su imperinio mentaliteto bruožais politinio valdymo praktikose.

Visa tai didina įtampas ir rizikas realizuojant demokratijos tikslus, kuo sėkmingai naudojasi radikalios grupės ir ideologijos, užpildančios atsilaisvinančias dėl išvystytų visuomenių nepasitikėjimo demokratija politinio dalyvavimo nišas bei perimdamos jų tikslines ir veiklines opozicijas. Todėl akivaizdus poreikis trečiajai demokratijos transformacijai, kurios požymiai visų pirma regimi dėl demokratijos teorijų gausėjimo ir jų ambivalentiškose orientacijose.

Valdantieji elitams, linkstantiems į „pasaulinės vyriausybės“ modelį (tokia liberalizmo siūloma perspektyva), priešingai, keliamos alternatyvinės koncepcijos:

- klasikinio liberalizmo antagonistai (K. Šmittas, „konservatyvios revoliucijos“ adeptai);
- neomarksistai (Negri-Hardtas, Wallerstainas);
- postmarksistai (Š. Mouffe, S. Lakcleaux, A. Badju, Ž. Ransjeras);
- neoliberalai (Habermas, Beck).

Tačiau postindustrinių visuomenių technologizacija, informatizacija ir t. t., be savo negatyvių vystymosi pasekmių bei rizikų, atveria kitas galimybes atsinaujinti demokratijai **postdemokratinės revoliucijos** perspektyvoje. Tai ne dar vieno demokratijos modelio, pakeičiančio atstovaujamąją demokratiją (**simuliatyvi demokratija**), siūlymas, bet politiškumo sampratos kokybiškai naujose civilizacinio vystymosi sąlygose rekonstravimas.

Tradicinės politikos sampratos išseko hypersudėtingų visuomenių transformacijos virsmuose, kuriuose politika prarado savo subjektą ir redukovosi į formalias struktūras bei institucijas, galimas pripildyti bet koku (pvz., transnacionaliniu) turiniu, kuris „neįskaičiuoja“ demokratijos, „nurašydamas“ ją į neefektyvias sąnaudas. Politikos suaugimas su nacionalinio ir globalinio verslo elito, technologijų pasitelkimas ne tik

manipuliacijoms kuriant „demokratijos fasadus“, bet ir perorientuojant visuomenės daugumas į vartojimo prioritetus mainais į pilietinę savirealizaciją, viešojoje politikoje perspektyviai supriešina ne tik šiaurę su pietumis, bet ir elitą su mase, kaip tai vyko XX a. pradžioje.

Todėl postdemokratijos būvis reiškia politikos „sunormalinimą“ (Laurėnas 2001, 23), grąžinant į ją subjekto reikalavimą. Politikos normalumas tampa būtina sąlyga visavertei demokratijos statybai, vadovaujantis konstruktyviniais ir projektiniais įdirbiais, atkuriant pasitikėjimą demokratijos idealais, „nesuvedamais“ į vienos, kad ir pasaulinės ideologijos, „prokrusto lovą“. Akivaizdu, kad demokratijos nesėkmės Rytuose ir Pietuose nereiškia demokratijos kompromitacijos, nes demokratijos metodas Azijos regione ir Lotynų Amerikoje pasirodė veiksmingesnis nei formalios liberalios demokratijos teorijos, sužlugdžiusios pasitikėjimą modernizacija, suprantama tik pagal liberalizmo kanonus.

Todėl politiškumo refleksija virsta demokratijos išsilaisvinimo ne tik iš totalitarizmo gniaužtų, bet ir iš šiandien totalitarėjančio globalinio liberalizmo pinklių sąlyga. Popperio, Soroso, Stiglico ir kt. įspėjimai, kylantys iš pačios postindustrinės civilizacijos centrų, pakankamai simptomatiškai, kad būtų pradėta skirti besiplėtojančią *demokratijos simuliaciją* nuo *simuliatyvios demokratijos* aktualioje jungčių tarp demokratijos idealų ir demokratijos praktikos paieškoje, teorinėje jų refleksijoje.

LITERATŪRA

von Beym K. *Wissenschaftszentrum Berlin für social Forschung (WZB)* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.thefutureofrepresentativedemocracy.org>>.

Bluhdom I., 2006: *Economic Efficiency – Democratic Empowerment, Contested Modernisation in Britain and Germany*. Lanham (Maryland): Rowman and Little (Lexington).

Crouch C., 2005: *Postdemocracy*. London.

Fareed Z., 2003: *The Future of Freedom. Illiberal Democracy at Home and Abroad*. New York.

Laurėnas V., 2001: *Normalios politikos genezės atvejis: Lietuvos politinės sociologijos studija*. Klaipėda.

Šumpeteris J., 1994: *Kapitalizmas, socializmas ir demokratija*. Vilnius.

Вайнштейн Г., 2007: *Меняющийся мир и проблемы функционирования демократии. Мировая экономика и международные отношения*, 9.

Грей Д., 2005: *Поминки по просвещению*. Москва.

SIMULATION AS A HIGHER STAGE OF POSTDEMOCRACY

Kęstutis Šerpetis

Summary

The article deals with the main preconditions of the transformations of the “third wave” in the evolution of modern democracy. The absence of the reverse movement might be explained as attractiveness of democracy due to its political, economical and social advantages for all nations and societies.

Growth of the alienation between various social strata in the post-industrial societies stimulated distrust in the ability of democracy to resolve the main social problems. The “democracy erosion” suggested change of classical democracy models into the postdemocracy. One of its features is simulation and evolution in the autonomous stage – simulative democracy, i.e. democracy as method of dynamic and efficient renovation of late modern democratic societies.